

**ПИТАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ;
ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО****ЗАСТАВСЬКА Л. П.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
господарського та трудового права
Інституту права імені В. В. Сташиса
(Класичний приватний університет)

УДК 347.236(477)«16/18»

**ФЕОДАЛЬНА ЛАТИФУНДИЗАЦІЯ І СТАНОВЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОГО ФЕОДАЛІЗМУ В XVII – XIX СТ.**

У статті розглянуто підстави руйнування феодальних станів і зумовленого цим висування в центр феодальної системи нових класів. Охарактеризовано законодавчі акти, які регулювали земельні правовідносини в Україні. Доведено, що поняття «землекористування», «землеволодіння» та «власність на землю» до 1767 р. ототожнювались, а термін «власність» вводиться на законодавчому рівні в Генеральному Прокурорському Указі від 30 липня 1767 р.

Ключові слова: землекористування, землеволодіння, власність на землю, адміністративно-територіальний устрій, законодавство Російської імперії.

В статье рассмотрены основания разрушения феодальных сословий и обусловленного этим выдвижение в центр феодальной системы новых классов. Охарактеризованы законодательные акты, регулирующие земельные правоотношения в Украине. Доказано, что понятия «землепользование», «землевладение» и «собственность на землю» до 1767 г. отождествлялись, а термин «собственность» водится на законодательном уровне в Генеральном Прокурорском Указе от 30 июля 1767 г.

Ключевые слова: землепользования, землевладения, собственность на землю, административно-территориальное устройство, законодательство Российской империи.

The article defines the destruction of the base of feudal classes and as the result of it the extension in the center of feudal system's new classes. Characteristics of legislation regulating land relations in Ukraine are given here. It is proved that the notion of "land tenure", "landownership" and "property on land" before 1767 were identified, and the term "property" is introduced at the legislative level in the General Procurator's Decree dated July 30, 1767.

Key words: land tenure, landownership, property on land, administrative-territorial structure, legislation of the Russian Empire.

Вступ. Розвиток феодалізму в Україні привів до створення феодальної латифундизації і становлення державного феодалізму в XVII – XIX ст. Загальноімперська політика призвела до ліквідації українського права.

Протягом останніх двох століть у юридичній літературі аналізу феодалізму приділяли велику увагу, оскільки це великий поштовх в розвитку земельних правовідносин. Підґрунтям для написання статті стали праці таких науковців, як О.І. Васильчиков, В.Ф. Вишняков, І.О. Гуржій, Д.І. Дорошенко, А.І. Карагодін, Л.А. Кассо, М.В. Колганов, О.Я. Поленов, В.П. Теплицький, А.П. Ткач, Л.В. Черепнін, С.В. Юшков та ін.

Постановка завдання. Мета статті – простежити розвиток правового регулювання земельних відносин у XVII – XIX ст.

Результати дослідження. У 1795 р. українські землі, що входили до складу Російської імперії, поділялись на 6 намісництв: Київське, Чернігівське, Ногород-Сіверське, Харківське, Катеринославське

й Вознесенське. У результаті трьох поділів Речі Посполитої (1772, 1793 і 1795 рр.) до Російської імперії відійшла Правобережна Україна – Київщина, Волинь, Поділля і Брацлавщина [6, с. 255]. Упродовж тривалого часу проходили русифікаторські перетворення. Назву «Україна» майже не вживали: Лівобережну Україну називали Малоросією, Правобережну Україну – Південно-Західним краєм, а Південну – Новоросією. Наприкінці першої половини XIX ст. українські землі в складі Росії були поділені на 9 губерній: на Лівобережжі – Полтавську, Харківську та Чернігівську; на Правобережжі – Волинську, Київську та Подільську; на півдні – Катеринославську, Таврійську й Херсонську [6, с. 259].

Характерною ознакою поміщицького землеволодіння на Лівобережній Україні (Чернігівська, Полтавська, Харківська губернії) була роздробленість, а на Правобережній Україні (Київська, Подільська, Волинська губернії) – наявність великих латифундій, що було наслідком своєрідних історичних умов, за яких виникало і формувалось кріпосне право [4, с. 39]. Латифундизація і створювала передумови для закріпачення, оскільки на роздроблених (парцельованих) землях важче і не вигідно для правлячого класу було встановлювати режим безумовного прикріплення селян до землі.

Масове закріпачення малоросійських селян відбулось у 1783 р. Селяни мали свою градацію: «1) Кому они принадлежат и оттого называются государственными, дворцовыми, господскими (Державні – належали державі та працювали на державних землях; дворцові – працювали на землях, які були приписані до царського двору; господські – належали поміщикам і працювали на їх землях – З. Л.). 2) На кого возложено обязательство – на человека или на землю, куда принадлежат крепостные и вольные. 3) Имеет ли кто землю или нет, чего для называются пахотными и бобылями (Пахотні – це селяни, які володіли земельною ділянкою, інвентарем та тяглом для її обробки; бобиль – безземельний батрак, сільськогосподарський робітник – З. Л.) <...> состояние наших крестьян, включая малороссийских, равно, и они вообще, как сами в себе, так и в своем имени не вольны» [11, с. 7–8].

У 1796 р. сталися зміни в адміністративно-територіальному устрої України. Південна Україна і Крим були об'єднані в Новоросійську губернію, яку поділили 8 жовтня 1802 р. на три: Катеринославську, Миколаївську (незабаром була перейменована в Херсонську) і Таврійську [13, с. 291].

У 1800 р. у Новоросійській губернії було проведено ревізію земель. За результатами ревізії ті землі, які не заселені і з яких земельний податок не сплачується, наказувалось конфіскувати або передати тим, хто в змозі платити поземельний податок. Крім того, Сенат підготував наказ «Про правила генерального розмежування земель у Новоросійській, яка нині Катеринославська, Херсонська і Таврійська губернії, про вирішення спорів і видачу планів» від 7 квітня 1802 р. [12, с. 663].

У грудні 1801 р. було видано указ про зрівняння державних селян у правах із купцями та міськими жителями щодо придбання незаселених земель [14]. Багато селян, скориставшись цим указом, придбали землю в приватну власність. Наприклад, у володінні 373 селян Катеринославської губернії було 10 860 десятин землі [2, с. 11].

Найбільшим власником землі залишався царський уряд, який хотів якнайшвидше заселити степові простори Таврії та низов'я Дніпра і, одночасно, не бажаючи порушити кріпосні підвалини влади, стримував масовий приплив кріпаків. Тому царський уряд став на шлях залучення сюди іноземних колоністів. Протягом перших двадцяти років XIX ст. на території сучасної Запорізької області було засновано більше ніж 50 німецьких колоній, землекористування яких мало характер двірно-общинного.

Без права дроблення земельних ділянок землі надавалися менонітам – 65 десятин, лютеранам і католикам – 60 десятин [7, с. 57]. Тільки згодом починають створюватися німецькі приватні земельні володіння, що формувалися за рахунок купівлі в поміщиків і дворян земельних ділянок, власники яких тільки в Бердянському і Мелітопольському повітах одержали 214 тис. десятин кращих земель [20, с. 68]. Землею володіли на правах захоплення: хто скільки встиг заорати, а в кого була худоба слабка – скільки встиг обійти плугом.

Інтенсивне заселення території України тривало і в першій половині XIX ст. Наприклад, указом від 31 грудня 1804 р. призначався 4-річний термін для заселення території на захід від Південного Бугу з розрахунку одна душа чоловічої статі на 30 десятин зручної землі [15]. Утворювалися великі земельні володіння на десятки тисяч десятин кожний, наприклад, в Олександрівському повіті в 1805 р. генерал-майор Балабін мав 13 тис. десятин землі, чиновник Дебальцев – 18 тис., графиня Скавронська – 55 тис. Усього в повіті на той час 126 поміщикам належало 590 тис. десятин землі і близько 14 тис. кріпаків. На початку XIX ст., із розвитком на півдні вівчарства, розподіл земель дворянам набув ще більшого розмаху. З 1808 до 1818 р. поміщики, які займалися розведенням овець, придбали 1725 тис. десятин казенних земель [21, с. 7].

Затвердження земель, розданих у XVIII ст. у приватну власність, на законодавчому рівні було вирішено в 1808 р., але ще потрібен був час для вирішення численних поземельних суперечок та врегулювання невідповідностей між зазначеною в планах і реальною кількістю земель.

Перша половина XIX ст. – це останній період, коли ще офіційно існували елементи української правової системи та національних юридичних норм, що визнавалися Російською імперією. Законодав-

ство Російської імперії першої половини XIX ст. відобразило процес руйнування феодальних станів і зумовленого цим висунення в центр феодальної системи нових класів. 20 лютого 1803 р. Олександр I підписав Указ «О свободных хлебопашцах». Це сприяло утворенню особливого стану вільних хліборобів. Указ забороняв поміщикам безземельне звільнення селян цілими вотчинами. На цей указ відгукнулися деякі російські ліберали. В.Н. Каразін у своєму родовому маєтку в Кручику (Харківська губернія) вводить сільську думу – орган місцевого селянського самоврядування. Таким чином, він не обмежує свого господарсько-правового становища, надаючи селянам певні суспільні свободи, підвищує їх особисту зацікавленість у наслідках праці, а в результаті – збільшує прибутки з маєтку. У 1805 р. В.Н. Каразін у своєму маєтку здійснює заміну панщини грошовим оброком, передає кожному селянину «безповоротно і спадково» 9 десятин землі (7,5 десятин під ріллю, 1 – під сіножать, 0,5 – під садibu). При цьому земля визнавалася власним капіталом поміщика, що знаходився в користуванні селян і повинен давати прибуток у розмірі 6% річних. Через десять років після одержання земельної ділянки кріпак мав право віддавати її в заставу і навіть продавати. Земельна рента при цьому зберігалася, але сплачував її вже новий хазяїн, що міг бути «людиною іншого звання». Продавши або віддавши землю в заставу, кріпак ставав вільним від несення повинностей, а поміщик продовжував одержувати прибуток із землі. В.Н. Каразін писав харківському губернатору І.І. Бахтіну: «Уявні вигоди нанщини я замінив на масу дрібних переваг. Право володіння замінив на право управління» [23, с. 53].

Своєрідною ознакою земельних відносин у царській Росії було приватне землеволодіння за станою ознакою. Кожний стан мав певні права на землю. Права й обов'язки щодо землі залежали від належності землевласника до того чи іншого стану. Відповідно до законодавства, земля була нерухомим майном, на яке поширювалися загальне цивільне законодавство і положення про речові та зобов'язальні права.

Система російського речового права XIX ст. складалася з таких інститутів: 1) володіння; 2) права власності; 3) права на чужу річ (сервітути); 4) заставне право.

Дослідники, які торкалися питань розвитку права власності на землю, не дійшли однакової думки щодо змісту понять «землекористування», «землеволодіння» та «власність на землю». У багатьох працях знаходимо «землеволодіння» та «земельна власність» як тотожні поняття. М.В. Колганов взагалі заперечує існування власності на землю в період феодалізму [9, с. 422]. Л.В. Черепнін зазначає, що власність на землю має ієрархічний характер [25, с. 44], а «користування землею» відрізняється від «землеволодіння» [24, с. 44].

Термін «власність» зустрічається в російському законодавстві вперше за Катерини II у Генеральному Прокурорському Указі від 30 липня 1767 р. [8, с. 70]. А згідно зі ст. 420 Зводу законів Російської імперії власність – «влада, у порядку, цивільними законами встановленому, виключно і незалежно від імені стороннього володіти, користуватися і розпоряджатися майном вічно і нещадно» [18].

Законодавство, даючи визначення поняття власності, водночас регламентувало й обмеження права власності. Законодавство XIX ст. класифікувало так звані сервітутні права на обмеження права участі загального і право участі приватного.

Обмеження в праві власності, встановлене законом на користь усіх без винятку, називалося правом загальної участі. Серед цих прав закон називає право проїзду по дорогах, проїзду на річкових судах, право на бечевник. Захист права загальної участі впроваджувалося в адміністративному порядку. Обмеження власності на користь певної особи називалося правом приватної участі. В основному право приватної участі встановлювало обмеження права власності в інтересах сусідів. Під правом участі приватного в законодавстві розумілося право власника землі і покосів, що лежать у верхній течії ріки, вимагати, щоб сусід не підіймав річкову воду загатами і не затопляв його луки, ріллю, не зупиняв його млина тощо, щоб хазяїн протилежного берега ріки не будував греблі без його згоди, щоб сусід не прибудовував нічого до стіни його будинку, не смітив на його подвір'ї та ін. Законодавство розрізняло право сусідства в місті і право сільського сусідства [27, с. 517].

На початку правління Олександра I було закріплене право осіб усіх станів купувати незаселені землі (указ 1804 р.). Стосовно прав власності за дворянством зберігалась монополія тільки на кріпачу працю. Проте реального становища це не змінило. Переважна частина орної землі, угідь та лісів перебувала у власності поміщиків. За даними на 1845 р. у Київській губернії 1 266 поміщиків володіли 363 1139 десятинами землі [19, с. 93].

У 1826–1828 рр. було проведено кодифікацію російського законодавства під керівництвом М.М. Сперанського (повне зібрання законів (45 томів) і Звід законів (15 томів). При кодифікації цивільних законів М.М. Сперанський сприяв впровадженню багатьох новел. Згідно із цим законодавством значна частина земельної площі не була визнана об'єктом права приватної поземельної власності. Уся надільна земля казенних і удільних селян не могла відчужуватися ні окремими общинниками, ні всією общиною в цілому. Серед обмежень правоздатності і дієздатності внаслідок належності до того чи іншого стану існувала заборона селянам виділятися з общини і закріплювати за собою в приватну власність належний їм земельний наділ. У цьому випадку на передній план висувалися інтереси зміцнення общини.

З іншого боку, земля казенних й удільних селян не могла бути відчуженою ні окремими общинами, ні общиною в цілому. Продовжували існувати право родового купця і система майоратів земельних володінь. Відчуження дворянських маєтків обмежувалося існуванням права родового викупу, на підставі якого кожний член роду міг викупити в покупця родовий маєток.

2 квітня 1842 р. був прийнятий закон «Про зобов'язаних селян», поміщикам дозволялося обертати своїх селян у вільних хліборобів із передачею їм у власність поміщицьких земель за певну винагороду. Вони ж могли звільнитися від оплати податі [16].

До 1843 р. у Лівобережній Україні чимало кріпаків мали свої власні землі. Це стосувалося, зокрема, покріпачених козаків. Царським указом 1843 р. кріпакам забороняли володіти землею, проте вже через 5 років цю заборону було послаблено. Селянам-кріпакам знову дозволили купувати землю, однак після купівлі земля мала бути оформлена на ім'я свого поміщика [17].

У деяких селах Правобережної України зустрічалося приватне землеволодіння кріпаків. За свідченням А.І. Васильчикова, окремі селяни («улюбленці випадку») «купували за згодою поміщиків у власність великі садиби, невеликі хутори або ферми з левадами» [1, с. 34]. Не всі землі були придбані шляхом купівлі. Інколи поміщики дарували селянам-кріпакам земельні ділянки, або передавали за окремі повинності в користування. Землі, що були в приватній власності кріпаків, як правило, звільнялися від повинностей на поміщика, а тому ставали одним з основних джерел економічного зміцнення заможної верхівки.

У період соціально-економічної реформи 1847–1848 рр. в Україні було проведено так звану інвентарну реформу. У результаті в кожному поміщицькому маєтку вводилася інвентарна книга, у якій фіксувалися розміри земельних наділів, а також норми панщини та інших селянських повинностей. Ці норми визначав поміщик, земельна власність якого була недоторканою.

Кріпацька праця, незважаючи на її дешевизну, була настільки малоефективною, що не виправдовувала себе економічно. Конкуренція і власна безгосподарність перетворили багатьох землевласників на боржників. У 1848 р. більше ніж дві третини землевласників в Україні мали такі великі борги, що не спроможні були забезпечувати своїх селян насінням та харчами.

На початку 1860-х рр. територія України за господарським використанням поділялася на три основні райони: Лівобережжя, Правобережжя і Південь. У Лівобережній Україні, до складу якої входили Полтавська, Харківська і Чернігівська губернії, поряд із хліборобством розвивалося виробництво тютюну, конопель і цукрового буряку. Київська, Подільська і Волинська губернії, розташовані на Правобережжі, спеціалізувалися на виробництві озимої пшениці та цукрового буряку. Південь України, що охоплював Катеринославську, Херсонську, Таврійську губернії, був районом торгового пшеничного господарства і тонкорунного вівчарства.

В Україні у 1847–1848 рр. царський уряд закріпив право сільських громад на одержання землі за інвентарним наділом. У 1858 р. було 34 513 державних селян, які володіли власною землею. При цьому 83,36% з них мали власну землю і користувалися казенною землею і лише 16,64% було таких, що обмежувалися виключно власною землею. Найбільша кількість селян-власників була в Полтавській губернії, далі йшли Харківська і Чернігівська губернії. І зовсім незначний відсоток селян-власників був у Катеринославській губернії, але в них зосереджувалося 18% загальної кількості приватної землі. У Катеринославській губернії селяни-власники в середньому володіли в 10–12 і 30 разів більшими розмірами приватної землі, ніж селяни-власники окремих губерній Лівобережної України [4, с. 303].

Розвиток сільського господарства зумовлював розширення внутрішнього ринку, зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі, проте феодально-кріпосницька система господарювання була серйозною перешкодою на шляху зростання продуктивних сил в Україні в 1840–1850-х рр. Кріпосницький лад, заснований на феодальній власності на землю, не відповідав розвиткові виробничих сил. Монопольна власність дворян на землю не була прогресивною для розвитку купецького і селянського підприємництва. Усе це гальмувало формування капіталістичного укладу.

Росія вимушена була піти на селянську, насамперед земельну, реформу: Олександр II у цей період заявив московському дворянству, що «краще скасувати кріпосне право зверху, ніж чекати, коли воно саме собою почне скасовуватися знизу». При проведенні реформи Олександр II виходив із того, що земля, якою селяни користувалися при кріпосному праві, належить поміщикам, уділам, казні і тільки їм, а не селянам. «Велика реформа, – писав В.І. Ленін, – була кріпосницькою реформою і не могла бути іншою, бо її проводили кріпосники» [10, с. 90]. У цей період селяни вважали, що земля, оброблювана селянами за кріпосного права, незважаючи на їх особисту залежність від поміщиків, не була власністю поміщиків, а належала самим селянам. Наприкінці 1860-х рр. М.Г. Чернишевський писав: «Поспішайте розв'язатися з ними, доки вони ще не наслухалися демократичних промов; якщо не встигнете, підуть на вас із криком: «Уся земля селянська, викупу ніякого – тікайте, поміщики, доки живі. <...> Вони не мають права ні на гріш винагороду; а чи мають вони право хоч на один вершок землі в руській країні, це має бути вирішено волею народу» [26, с. 242].

Цар радив дворянам поміркувати над способом проведення реформи. Власне практична підготовка реформи почалася із заснування в кінці 1856 р. спочатку таємного комітету, який мав з'ясувати питання про реформу «повільну, без крутих і різких переворотів, подокладно й пильно обміркованому наперед плану» [5, с. 291].

Улітку 1858 р. при Головному комітеті було засновано спеціальну Редакційну комісію, яка зайнялася систематичним зводом проектів, що вироблялися в провінції губернськими комітетами. (Загальне керівництво підготовкою реформи здійснював Таємний комітет, що був перейменований у Головний комітет у селянській справі). Як у Головному комітеті, так і в Редакційній комісії розпочалася боротьба між представниками двох напрямів: один відстоював інтереси поміщиків і намагався провести реформу так, щоб селяни дістали якнайменше землі й заплатили за неї поміщикам якнайдорожче; другий відстоював інтереси селян. Урешті-решт було вироблено компромісний варіант, прийнятий Державною радою. Він був покладений в основу царського маніфесту від 19 лютого 1861 р., який став правовою основою проведення земельної реформи в Росії.

Висновки. На території України набувають чинності джерела загальноімперського законодавства, що являє собою руйнівну ліквідацію українського права, але в цьому процесі можна побачити і позитивний момент, на якому акцентує увагу А.П. Ткач: «введення Зводу Законів Російської імперії, тобто єдиного джерела права, позитивно вплинуло на правову систему України. Було відмінено правові норми, що застаріли, частково усунуто причини розбіжності та суперечливості в правовій системі, коли суди виносили різні рішення...» [22, с. 65].

Список використаних джерел:

1. Васильчиков А.И. Землевладение и земледелие в России и других европейских государствах : в 2 т. / А.И. Васильчиков. – СПб. : Тип Стасюлевича, 1881– . – Т. 1. – 1881. – 398 с.
2. Вишняков В.Ф. Крестьяне-собственники в России / В.Ф. Вишняков. – СПб. : Тип. В. Безобразова, 1858. – 134 с.
3. Гуржій І.О. Повстання селян в Турбаях (1789–1793 рр.) / І.О. Гуржій. – К. : АН УРСР, 1950. – 144 с.
4. Гуржій І.О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. / І.О. Гуржій. – К. : Держполітвидав, 1954. – 451 с.
5. Дорошенко Д.І. Історія України : в 2 т. / Д.І. Дорошенко. – К. : Глобус, 1991. – Т. 2 : від половини XVII століття. – 349 с.
6. Історія українського права : [посібник] / [І.А. Безклубий, І.С. Гриценко, О.О. Шевченко та ін.] ; за ред. І.А. Безклубого. – К. : Грамота, 2010. – 336 с.
7. Карагодин А.И. История Запорожского края (1770–1917) / А.И. Карагодин. – Запорожье : Запорож. гос. ун-т, 1998. – 286 с.
8. Кассо Л.А. Русское поземельное право / Л.А. Кассо. – М. : кн. маг. И.К. Голубева, 1906. – 260 с.
9. Колганов М.В. Собственность. Докапиталистические формации / М.В. Колганов. – М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1962. – 496 с.
10. Ленін В.І. Повне зібрання творів : в 55 т. / В.І. Ленін. – К. : Видав. політлітератури України, 1971– . – Т. 17 : Аграрне питання в Росії на кінець XIX століття. – 1971. – 615 с.
11. Поленов А.Я. О крепостном состоянии крестьян в России / А.Я. Поленов // Избранные произведения русских мыслителей второй половины XVIII века : в 2 т. – М. : Госполитиздат, 1952– . – Т. 2. – 1952. – 606 с.
12. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1 : в 45 т. – СПб., 1830. – Т. 27. – Отд. 1. – № 12099.
13. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1 : в 45 т. – СПб., 1830. – Т. 27. – № 20449.
14. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1 : в 45 т. – СПб., 1830. – Т. 26. – Отд. 2. – № 20075.
15. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1 : в 45 т. – СПб., 1830. – Т. 28. – № 21581.
16. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 2. : в 45 т. – СПб., 1843. – Т. 5. – Отд. 2. – № 3545.
17. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 2 : в 45 т. – СПб., 1844. – Т. 23. – Отд. 1. – № 22042.
18. Свод Законов Российской империи : в 34 т. – СПб. : Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1857– . – Т. 10. – Ч. 1 : Законы гражданские. – Ст. 420.
19. Статистическое описание Киевской губернии : в 2 ч. / И. Фундуклей. – СПб. : Типография Внутренних Дѣлъ, 1852. – Ч. 2. – 594 с.
20. Стогний Н.П. Запорожская область. Природа и хозяйство / Н.П. Стогний. – Запорожье : Кн.-газ. изд., 1963. – 275 с.
21. Теплицкий В.П. Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні (60–90-ті рр. XIX ст.) / В.П. Теплицкий. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 307 с.
22. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А.П. Ткач. – К. : Видавництво Київського ун-ту, 1968. – 170 с.
23. Ходос П. На основах обоюдной выгоды / П. Ходос, В. Тыдык // Капитал. – 1997. – № 2. – С. 53.
24. Черепнин Л.В. Вопросы методологии исторического исследования: теоретические проблемы истории феодализма : сб. ст. / Л.В. Черепнин. – М. : Наука, 1981. – 343 с.

25. Черепнин Л.В. Основные этапы развития феодальной собственности на Руси (до XVII века) / Л.В. Черепнин // Вопросы истории. – 1953. – № 4. – С. 38–63.
26. Чернышевский Н.Г. Избранные произведения : в 3 т. / Н.Г. Чернышевский. – Ленинград : Худож. лит., 1978. – Т. 2 : Пролог. – 464 с.
27. Юшков С.В. История государства и права СССР : в 2 ч. / С.В. Юшков. – М. : Госюриздат, 1950. – Ч. 1. – 672 с.

КУРСЬКА К. Є.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Національна академія прокуратури України)

УДК 342.5

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто доктринальні засади визначення представництва прокурором інтересів держави у сфері охорони водних ресурсів. Визначено практичні аспекти діяльності Дніпровської екологічної прокуратури поза сферою кримінального судочинства.

Ключові слова: представництво прокурором інтересів держави, Дніпровська екологічна прокуратура, охорона водних ресурсів.

Рассмотрены доктринальные основы определения представительства прокурором интересов государства в сфере охраны водных ресурсов. Определены практические аспекты деятельности Днепропетровской экологической прокуратуры вне сферы уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: представительство прокурором интересов государства, Днепропетровская экологическая прокуратура, охрана водных ресурсов.

Considered the doctrinal basis for determining representation prosecutor of the State in the field of water resources. Identified practical aspects of the Dnieper environmental prosecutors outside the criminal justice system.

Key words: representation of interests of the State Attorney, Dnieper environmental prosecutor's office, protection of water resources.

Вступ. На сьогодні вода – найцінніший природний ресурс. Загальні запаси води на Землі становлять близько 1390 млн км³, з них 96,4% – морські води. Фахівці вважають, що частка води, придатної для споживання, становить на планеті близько 2% загальної її кількості, з якої 80% – яка міститься в льодовому покриві, а питна вода озер, струмків і річок становить менше ніж 0,001% загального запасу планети. За словами Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна «використання водних джерел нині вже перебуває на небезпечній межі, а економічна «спрага» дедалі зростатиме» [1, с. 27].

Водні ресурси в Україні є обмеженими і найбільш уразливими з природних ресурсів. Сучасні тенденції їх використання призводять до виникнення негативних екологічних наслідків як для водних екологічних систем, так і для населення країни. Тому провідну роль у формуванні політики екологічно збалансованого раціонального використання та охорони потенціалу водних ресурсів має відігравати держава [2, с. 12].

Зрівнемраціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО у період 2013–2014 рр., серед 122 країн світу посідає 95 місце. Це свідчить, що водні ресурси України забруднюються у декілька разів інтенсивніше, аніж в інших країнах. Вони забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу, але є обмеженими та вразливими природними об'єктами [3, с. 14].

Таким чином, сучасний стан охорони водних ресурсів призвів до потреби створення у 2011 році спеціалізованих екологічних прокуратур в Україні. Правова регламентація функціонування цих прокуратур визначається ч. 1 ст. 13 Закону України «Про прокуратуру» та наказом від 4 жовтня 2011 року

